

Козловський В. В.,
професор кафедри германської філології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕКСТОТВІРНА ФУНКЦІЯ ПОВТОРУ В ПОЛЕМІЧНОМУ ТРАКТАТІ МАРТИНА ЛЮТЕРА “WIDER DAS BAPSTUM ZU ROM VOM TEUFFEL GESTIFFT”

Анотація. Стаття присвячена лінгвостилістичній і лінгвопрагматичній інтерпретації повтору з метою визначення його текстотвірної ролі як засобу, що забезпечує структурну й змістову цілісність тексту, разом з іншими мовними елементами бере участь у вирішенні художньо-композиційного задуму автора.

Ключові слова: текстотвірна функція, полемічний трактат, повтор, когерентність тексту, стилістичний аналіз, прагматичний аналіз.

Постановка проблеми. Численні дослідження в галузі жанрів художнього тексту, категорій, які його визначають, різноаспектні інтерпретації мовних засобів, що беруть участь у побудові тексту, указують на розвиток лінгвістики тексту як актуального напрямку в науці [1–7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Під *текстом* розуміють повідомлення в усній або письмовій формі, яке *виражається* у звукових і графічних знаках, виявляє *завершеність* інформації, *формальну організацію* (зв'язок) лексичних, граматичних, інтонаційних елементів, *модальність* (співвідношення повідомлення із дійсністю й оцінне ставлення автора до змісту повідомлення), *цілеспрямованість* і *прагматичну настанову* (вплив на партнера), *спрацьованість*, відповідно до законів стилю і жанру. Текст визначають як *одиницю мови*, на противагу дискурсу, що класифікується як одиниця мовлення.

До одиниць, які становлять текст, належать насамперед такі: 1) тематично підібрані слова, що утворюють смислову єдність тексту, 2) номінації, 3) граматичні засоби зв'язку (займенники, прикметники, сполучники, вставні слова, синтаксичний паралелізм), 4) інформаційні центри (тема й рема).

Смислову цілісність тексту забезпечують *тема* (про що йдеться; проблема, яка вирішується) та *основна думка* автора повідомлення (ідея). Тема й основна думка автора тісно пов'язані.

Об'єктом дослідження у статті є стилістичний прийом повтору в полемічному трактаті М. Лютера „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff*“ (українською мовою «Проти Римського папства, що основане дияволом»); предметом – синтаксична роль і стилістико-прагматичні функції повтору в трактаті.

Завдання статті полягає в лінгвостилістичній і лінгвопрагматичній інтерпретації видів повтору з метою визначення текстотвірної функції повтору як засобу, що забезпечує структурну й змістову єдність тексту і разом з іншими мовними елементами бере участь у вирішенні художньо-композиційного задуму автора.

Полемічний трактат „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff*“ (1545 рік) за темою, ідеями, стилістичною виразністю мови характеризує М. Лютера як безкомпромісного борця за

свободу Німеччини в часи Реформації. Мета його боротьби – покінути із «верховенством» Римо-католицької церкви, яка «перекручує Святе Письмо на свою користь задля закріплення свого авторитету» [10, с. 206]. Зміст трактату, наповнений експресивно-забарвленою, часто грубою, лексикою, свідчить про ненависть М. Лютера до папи, у якому він убачав «антихриста» і «диявола». Варто підкреслити, що на той час це був смілий твір. Автор публічно піддав нещадній критиці папство й католицизм, закликав до рішучої боротьби проти засилля та свавілля Римської церкви в Німеччині.

У лінгвістичному аспекті трактат заслуговує на увагу, насамперед тому що він написаний німецькою мовою (на відміну від прийнятої в ті часи латини). Мова трактату – зрозуміла, експліцитна, експресивно-емоційна, адресована широкому читачьому загалу. В арсеналі художніх прийомів М. Лютера – невеликий, однак частотний ланцюг стилістичних фігур, серед яких важливу роль відіграють різні види повтору.

Теоретичні положення та інтерпретація прикладів у статті є внеском у дослідження лінгвістичних характеристик полемічних текстів, теоретичних питань зі стилістики тексту, прагматики, когнітивної семантики. У цьому полягає актуальність і новизна матеріалу статті.

Проблемний аспект теми можна пояснити значимістю творчості М. Лютера як Реформатора й неоднозначністю оцінок його ідей з боку опонентів, недостатньою кількістю праць в українській германістиці, присвячених дослідженню лінгвістичних характеристик його творів. Потрібно підкреслити й те, що прийом повтору не завжди оцінюється як конструктивний елемент побудови тексту [8; 9]. Приклади на основі досліджуваного полемічного трактату М. Лютера доводять, що цей стилістичний прийом ефективно вирішує синтаксичну організацію фрагментів тексту, а стилістико-прагматична інтерпретація видів повтору надає можливість зазначити його функції, які спрямовані на розкриття інтенції автора, визначають види ілюктивного значення, відбивають риси характеру М. Лютера як рішучого борця за свободу віросповідання країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під *повтором* у лінгвістиці розуміють повне повторення букв, звуків, граматичних форм і конструкцій, слів, словосполучень, фразових сегментів, коротких висловлювань. Основна функція повтору полягає у збереженні тематичної й логіко-граматичної цілісності висловлювання, вирішенні стилістико-прагматичних завдань, наприклад, викликати підвищену увагу партнера, надати вислову переконливість, зазначити контакт із читачем.

Аналіз повтору як текстотвірної і стилістичної функції дає змогу зазначити такі особливості мови й стилю трактату М. Лютера.

1. Прийом повтору в М. Лютера є досить частотним і слугує ефективним засобом реалізації композиційно-сюжетних завдань.

2. Майже в кожному фрагменті тексту виявляють себе чітко оформлені граматичні, лексичні, лексико-граматичні та фонологічні елементи, які, повторюючи себе по кілька разів у межах відносно малого обсягу фрагмента, вирішують завдання граматичної послідовності й зв'язності його частин. Разом зі змістом (семантикою) цих елементів створюється картина лексико-семантичної єдності (когерентності) фрагмента тексту.

Морфологічний аспект аналізу слів виявляє, що автор тяжіє до застосування таких утворень, як *Partizip II*, порівняльних конструкцій із прийменником *als*, слівформ із однаковими початковими частинами (з метою створення особливого ритму, ефекту подій, що змінюються, ефекту кульмінації).

Лексико-семантичний аспект аналізу слів, що автор застосовує в повторі, виявив уживання таких слів, змістова структура яких експліцитно виявляє сему *негативного* змісту й, відповідно, привносить у текст негативні конотації (при цьому *негативність*, як правило, має високий ступінь).

3. Особливістю манери письма М. Лютера є те, що автор водночас застосовує у форматі повтору граматичні форми, лексичні та фонологічні одиниці. Така стильова особливість письма автора надає тексту, по-перше, потужного зовнішнього оформлення, яке не може не викликати увагу читача. По-друге, насиченість тексту структурами, що кілька разів себе повторюють, надають інформаційному полю, завдяки семантиці та конотаціям, внутрішню потужність, з високою силою впливу, яка «примушує» читача прийняти й, відповідно до правил комунікативної взаємодії, обробити думки автора. Високий ступінь впливу автора на читача зумовлений його вмінням знаходити «потрібні» слова й «побудувати» (оформити) їх у відповідному для його задуму синтактико-стилістичному ключі.

Наведемо приклади і прокоментуємо зазначені особливості уживання повтору М. Лютером.

Приклад 1 становить фрагмент тексту, де автор характеризує дії папи та його намісників у німецьких церквах. Засобами когерентності тексту є повтор номінацій; дослівний повтор (*die Schlüssel gestolen und geraubt*); перефразування думки (*Schlüsseldieb und Kirchenreuber*):

“... *die Schlüssel der Kirchen zu sich gerissen hat, welche jm doch nie befolhen, ... solche Schlüssel, ehe sie S. Peter gegeben, gestolen und geraubt, ... was er von anfang des Bapstums mit den Schlüssel gestolen, geraubt, ... Ein Kirchen raub, ... wenn alle Kirchen ... was der Bapst hat vom Reich gestolen, ... durch die erlogene Schlüssel gestolen und geraubt, ... ein Schlüsseldieb und Kirchenreuber, als vom frembden gestolen gut, vernützt, verthan, verprasset, verbranget, verhuret und verbubet hette*” [10, с. 38].

Перелік дієслів у формі *Partizip II* й фонологічний прийом повтору (префікс *ver-*) надають тексту додаткової ритміки: *vernützt, verthan, verprasset, verbranget, verhuret und verbubet* – укр.: безглуздо витрачати / тринькати, марнувати гроші / час тощо.

Дієслова у формі *Partizip II* за семантикою є простими для сприйняття. У контексті у формі лінійного розташування (це – заслуга автора) вони набувають додаткових конотативних негативних значень. «Повтор» цих значень посилює вплив на читача.

Приклад 2. У цьому фрагменті М. Лютер звинувачує папу в брехні. Повтор слова *Lügenger*, дієслова з негативним значен-

ням і негативною конотацією у формі *Partizip II* (вони характеризують суб'єкта – папу), парні вирази – організують структуру тексту у формальну й змістову єдність, що створює умови для підвищення рівня значимості сказаного:

“*Und hie wird der Bapst auch von seinen Theologen geurteilt und gestrafft als ein Lügenger, das er uns Ketzer schilt, da sie nein zu sagen, gleich wie er droben von seinen Juristen verurteilt und gestrafft wird als ein Lügenger, das er die Schlüssel nicht habe aus Matth ...*” [10, с. 112].

Приклад 3. У фрагменті тексту М. Лютер проголошує та захищає право німців на власну церкву, яка могла б мати свої правила віросповідання. У форматі повтору автор подає таке: оцінне протиставлення предметів, заперечення (*kein ander*), структурне членування номенів (зміна позицій: *Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium*):

“*Ursache ist diese: Denn es sey eine kirche, wo sie kan in der gantzen welt, so hat sie kein ander Euangelium oder heilige Schrift, kein ander Tauffe und Sacrament, kein andern Glauben und Geist, kein andern Christum und Gott, kein ander Vater unser und Gebet, kein ander hoffnung und ewiges leben, denn wir hie in unser Kirchen zu Witttemberg haben*” [10, с. 284].

Приклад 4. Фрагмент ілюструє думку М. Лютера щодо прав його прихожан. Когерентність тексту забезпечують повтор слів із однозначною близькою семантикою й однаковими синтаксичними зв'язками (*Gottes Wort und Glauben, Pfarherr und Prediger*), паралельне синтаксичне розташування слів, фраз (*Eins, Das ander, Das dritte; ... ein Name des Alters – ... ein Name des Ampts*), сполучники *denn, weil, aber*; повтор виокремленої лексики. Усі ці засоби сприяють також структуруванню думки, що, у свою чергу, полегшує її сприйняття читачем, а також забезпечує вплив автора на нього. Повторення простих за формою і змістом слів свідчить про переконання автора в тому, про що він говорить:

“*Eins, obs war sey, / Das ander, obs war sey, das / Das dritte, obs war sey, das / Denn Gottes Wort und Glauben gehet über alles, über alle Gaben, und Personat. Das Wort Elieste, Griechisch Presbyter, ist ein mal ein Name des Alters, wie man sagt: Ein alt Man, Aber hie ists ein Name des Ampts, weil man zum Ampt genomen hat Alte und erfarnе leute, Itzt heissen wirs Pfarherr und Prediger oder Seelsorger*” [10, с. 229, 285].

Приклад 5. Цей фрагмент ілюструє спогади М. Лютера про впровадження на німецьких територіях єдиного, вільного, християнського Консиліуму, Собору (як найвищого органу управління). Структурна та змістова цільність тексту досягається синтаксичним паралелізмом речень із *Infinitiv / Infinitiv + zu* (*landen anzusetzen, und zu halten; oder ein ... Concilium machen ...; in Deudschen landen...*), модальними частками / словами (*nu, denn*), сполучниками (*und, oder*), повтором номінацій (*Christlich Concilium, National Concilium, in Deudschen*), лексико-граматичними / граматичними усталеними формами (*es gehet, diese drey wort, im geschrey blieben*). Насиченість різноаспектних видів повтору сприяє створенню стратегії аргументованості в судженні автора, що, як правило, ефективно впливає на читача:

“*Es gehet nu in das vier und zwentzigst Jar, das zu Worms der erst Reichstag unter Keiser Carolo gehalten ward... wolte ... ein gemein, frey, Christlich Concilium in Deudschen landen anzusetzen, und zu halten, oder ein National Concilium machen ...*”.

“Daher diese 24 Jar im geschrey blieben sind diese drey wort: *Frey, Christlich Concilium, in Deudschen landen... Diese drey wort: Frey, Christlich, Deudsch, sind dem Bapst und Römischem hofe nichts denn eitel giff, tod, teuffel, und die helle, Er kan sie nicht leiden... Er ... würde ehe Türckisch oder Teufflisch ...*” [10, с. 208].

Приклад 6. У цьому фрагменті М. Лютер пояснює читачу роль церкви в житті людини. Повтор сполучника *und* і заперечення *kein* відбиває послідовність викладу думки, а разом зі словами, із якими вони зв'язані синтактико-семантичними й логічними відношеннями, зумовлює лексико-семантичну єдність речень тексту:

“*Ursache ist diese: Denn es sey eine kirche, wo sie kan in der gantzen welt, so hat sie kein ander Euangelium oder heilige Schrift, kein ander Tauffe und Sacrament, kein andern Glauben und Geist, kein andern Christum und Gott, kein ander Vater unser und Gebet, kein ander hoffnung und ewiges leben, denn wir hie in unser Kirchen zu Wittemberg haben*” [10, с. 284].

У прагматичному аспекті повтор зазначених елементів експлікує стверджувальну тональність тексту, засвідчуючи впевненість М. Лютера у своїй думці. Автор пояснює, аргументує, зіставляє, висловлює надію.

Приклад 7. У цьому фрагменті повтор надає висловленню стверджувальну інтонацію, експресію та виразність, що має підкреслити впевненість М. Лютера в правоті своєї думки. Повтор / зміна позицій номенів: *Papst ... Papst ... Papst; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Decreten und Decretalen* відбиває оцінне протиставлення (оцінювання предметів), а синтаксичний паралелізм (*zu richten, urteilen, straffen, setzen und absetzen; zu tod gebrullet und geschrien*) сприяє логічній послідовності думки автора, надає висловленню впливову силу:

“*Und Concilium hette macht, den Bapst zu richten, urteilen, straffen, setzen und absetzen, Nicht widerumb der Bapst, das Concilium zu richten, urteiln oder endern/ das ein Concilium müste uber den Bapst sein, und nicht der Bapst uber das Concilium/ das ein Concilium uber den Bapst were und jn abzusetzen macht und recht hette/, das der Bapst sey unter dem Concilium, und nicht uber das Concilium./ der Bapst ... sich heiser, und schier zu tod gebrullet und geschrien hat durch alle Decreten und Decretalen, ...*” [10, с. 208–209].

Висновки. Повтор у полемічному трактаті М. Лютера „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff*“ є частотним прийомом вирішення сюжетно-композиційних завдань, слугує ефективним засобом структурно-семантичної організації й цілісності тексту, забезпечує логіку і граматику змістових зв'язків. У прагматичному аспекті повтор сприяє реалізації цілей і намірів автора, актуалізації мовленнєвих тактик, організації впливу на читача.

Особливість уживання повтору а полемічних трактатах М. Лютера полягає в тому, що ця стилістична фігура експліцитно виявляє себе на всіх рівнях текстової організації – денотативному, сигніфікативному, конотативному. Повтор у різних видах вияву та з можливістю відобразити значення різних рівнів має досить вагомий потенціал, який М. Лютер уміло використовує. У межах речення «його» повтор співвідноситься з якісними характеристиками як мовних, так і немовних об'єктів. Ці характеристики є різноаспектними й значимими, що збільшує ступінь якості інформації. Як наслідок, повтор стає ефективним засобом вирішення задуму автора.

Перспектива дослідження теми полягатиме в розширенні кола полемічних творів М. Лютера та збільшенні обсягу практичного матеріалу аналізу з метою систематизації видів повтору й визначення їхніх стилістико-прагматичних функцій у тексті.

Література:

1. Волянська Ю.Ю. Типологічні різновиди повтору в сучасній думці / Ю.Ю. Волянська // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 21. – С. 188–191.
2. Заверина Л.Н. Повтор – универсальное средство создания речевой экспрессии / Л.Н. Заверина // Средства языка и речи: структура, семантика, функция, изучение. – Тула, 1995. – С. 117–134.
3. Зеленська Ю.Ю. Стилістичні фігури із повтором у сучасному поетичному мовленні / Ю.Ю. Зеленська // Лінгвістичні студії : збірник наукових праць. – Вип. 19. – Донецьк, 2009. – С. 180–182.
4. Ксенофонтowa Л.В. Семиотические свойства повтора во фразеологизированных единицах языка / Л.В. Ксенофонтowa // Третий международный конгресс исследователей русского языка «Русский язык: исторические судьбы и современность». – М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 2007. – С. 169–170.
5. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Д.С. Лихачев. – М.: Наука, 1979. – 372 с.
6. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст: К типологии внутритекстовых отношений / М.В. Ляпон; АН СССР Ин-т русского языка; отв. ред. И.И. Ковтунова. – М.: Наука, 1986. – 200 с.
7. Чуглова В.И. Повтор словоформы с последующим распространением как синтаксическое явление / В.И. Чуглова // Филол. науки. – 2004. – № 5. – С. 85–91.
8. Tannen D. Talking Voices : Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse, Cambridge England; New York: Cambridge University Press. 1989 7. / D. Tannen. Talking Voices : Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse, Cambridge England; New York: Cambridge University Press. 1989.
9. Weils K. A Dictionary of Stylistics, London, Longman, 1997.
10. Luther M. Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff / M. Luther // D. Martin Luthers Werke : Kritische Gesamtausgabe. – Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1920. – Band 54. – S. 206–300.

Козловский В. В. Тексторганизирующие функции повтора в полемическом трактате Мартина Лютера „Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff“

Аннотация. Статья посвящена лингвостилистической и лингвопрагматической интерпретации повтора с целью определения его тексторганизирующей роли как средства, которое обеспечивает структурную и содержательную целостность текста и вместе с другими языковыми элементами принимает участие в решении художественно-композиционных задач автора.

Ключевые слова: тексторганизирующая функция, полемический трактат, повтор, когерентность текста, стилистический анализ, прагматический анализ.

Kozlovskiy V. Text-forming functions of the repetition in polemical treatise by Martin Luther “Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff”

Summary. The task of the article is to present both stylistic and pragmatic interpretation of the repetition types in order to outline its text-forming role as a means which provides structural and semantic coherence of the text and helps to realize author's intention of literary composition.

Key words: text-forming function, polemical treatise, repetition, coherence of the text, stylistic analysis, pragmatic analysis.